

عوامل اجتماعی و شخصیتی مؤثر بر گرایش به وندالیسم (خرابکاری) در بین دانش‌آموزان دبیرستانی شهر اهواز

دکتر عبدالرضا نواح^۱، محمدباقر کوپایی^۲

چکیده

هدف تحقیق حاضر بررسی برخی عوامل اجتماعی و شخصیتی مؤثر بر گرایش به وندالیسم (خرابکاری) در بین دانش‌آموزان دبیرستانی شهر اهواز بوده است. روش تحقیق این پژوهش پیمایشی و شیوه‌ی گردآوری داده‌ها استفاده از پرسشنامه بوده است. جامعه‌ی آماری تمام دانش‌آموزان شهر اهواز بوده که با استفاده از جدول لین تعداد ۴۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه تعیین شدند. نمونه‌گیری به شیوه‌ی تصادفی طبقه‌ای چندمرحله‌ای، بوده است.

نتایج آزمون پیرسون نشان می‌دهد که بین متغیر وابسته‌ی این پژوهش (میزان گرایش به وندالیسم) و برخی متغیرهای مستقل همبستگی وجود دارد. مقدار همبستگی پیرسون بین متغیر وابسته و متغیرهای اجتماعی شدن در خانواده، اجتماعی شدن توسط گروه همسالان، اجتماعی شدن در مدرسه و سن جوانان به ترتیب ۰/۳۷-، ۰/۲۸-، ۰/۳۸-، ۰/۰۹- بوده است. نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام نیز نشان داد که اجتماعی شدن در خانواده و اجتماعی شدن توسط گروه همسالان تأثیرگذارترین عوامل گرایش به وندالیسم می‌باشند. در انتها آزمون تحلیل مسیر نیز انجام شده است که نشان داد متغیرهای اجتماعی شدن در خانواده و اجتماعی شدن توسط مدرسه و سن پاسخگویان علاوه بر تأثیر مستقیم، به صورت غیرمستقیم نیز بر متغیر وابسته تأثیر داشته‌اند.

واژگان کلیدی: وندالیسم، جامعه‌پذیری، بزهکاری، شهر اهواز.

^۱. دکتری جامعه‌شناسی، عضو هیئت علمی دانشگاه شهید چمران

^۲. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور Mohammadkoopai@yahoo.com

مقدمه

مسئله‌ی بزهکاری نوجوانان از جمله مسائل پیچیده‌ی اجتماعی است که دنیای امروز را شدیداً تحت تأثیر خود قرار داده است و از دیرباز در جامعه‌ی بشری، مورد توجه اندیشمندان بوده است و هم‌اکنون نیز از مباحث اصلی بسیاری از دانشمندان می‌باشد. مروری بر کثرت جرائم در جهان، گویای این واقعیت است که بزهکاری یکی از بلایای بزرگ امروز ماست (نوربها، ۱۳۷۷: ۱۴). بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند نوجوانی دوره‌ای از چرخه‌ی زندگی آدمیان است که تبهکاری در طول سال‌های آخر آن به اوج خود می‌رسد (Siegel, 1998: 181). در تعریف رفتار بزهکارانه به طور کلی، اعمالی مانند قتل، دزدی، نزاع، تخریب، کلاهبرداری، تجاوز، غارت، وحشی‌گری و آتش‌افروزی به عنوان رفتار بزهکارانه تلقی شده است و تقریباً همه‌ی جوامع در تعریف آن اتفاق نظر دارند.

در طبقه‌بندی انواع جرائم، اغلب صاحب‌نظران و محققان، وندالیسم را به مثابه‌ی جنایتی خرد و از انواع بزهکاری‌های نوجوانان به شمار آورده‌اند (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۱۳). وندالیسم بیشتر به تخریب‌های اجتماعی و یا حرکتی اطلاق می‌شود که در آن، فرد یا گروهی از افراد به خرابکاری پردازند. البته وقتی واژه‌ی خرابکاری بکار برده می‌شود غالباً تخریب‌های اجتماعی و متعلق به عموم جامعه مد نظر است، به این معنا که در مواردی که فرد به خودتخریبی می‌پردازد و یا صدمات فردی به زندگی خود وارد می‌کند، کلمه‌ی وندالیسم به کار برده نمی‌شود.

با توجه به مطالب فوق، رفتاری را می‌توان وندالیسم خواند که ضمن دارا بودن جنبه‌های خشونت و تخریب، ویژگی‌های زیر را نیز دارا باشد:

الف - صدمه به چیزهایی که متعلق به دیگران است و نه شخص تخریب‌گر؛

ب- صدمه به اموال عمومی و مردم؛

ج- در کل، هر خسارتی که دیگری باید آن را جبران کند و مسئولیت خسارت وارده بر عهده‌ی اوست (مرتضایی، ۱۳۸۴: ۱۲).

وندالیسم یا تخریب اموال عمومی به عنوان یک عارضه‌ی جبران‌ناپذیر بر منابع و امکانات جوامع امروزی، هر ساله خسارات فراوانی را به سرمایه‌های ملی و عمومی وارد می‌سازد. به نظر می‌رسد قسمت عمده‌ای از این آسیب‌ها به وسیله‌ی دانش‌آموزان صورت می‌گیرد. به گونه‌ای که گاه از محیط آموزشی فراتر رفته و به غیر از تخریب اموالی چون در، دیوار، میز و صندلی مدرسه، دست به تخریب اموال بیرون از محیط آموزشی مثل فضای سبز، صندلی اتوبوس‌ها و سینماها، آثار تاریخی و ... می‌زنند. این معضل، علاوه بر هزینه‌های کلانی که صرف جبران آن می‌شود، موجب ناراحتی روحی و روانی مردم و مسئولین شده و بدین طریق، تهدیدی بر انسجام اجتماعی است.

نوشتن یادگاری بر روی دیوارها و درختان، پاره کردن صندلی اتوبوس‌ها، صدمه زدن به باجه‌های تلفن عمومی، شکستن شیشه‌ها، لامپ‌های معابر عمومی و میز و نیمکت‌های کلاس درس و غیره از جمله مصادیق وندالیسم است. از این رو، وندالیسم نه تنها به عنوان یک رفتار بزهکارانه بلکه به مثابه‌ی یک معضل یا مسئله‌ی اجتماعی در بسیاری از جوامع مطرح شده است. در نشست آسیب‌های اجتماعی در تهران در سال ۸۸، نگاهی فراتحلیلی به چند آسیب اجتماعی در ایران انداخته شد که یکی از آنها مربوط به وندالیسم بود. در این نشست عنوان گردید که؛ آمار محدودی در زمینه‌ی وندالیسم در کشور وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می‌شود: روند وندالیسم در ناوگان اتوبوسرانی به این قرار است که سازمان اتوبوسرانی برای تخریب وندال‌ها در سال ۸۷ حدود ۳۰۰ میلیون تومان هزینه کرده است. در شرکت راه آهن فقط تعداد شیشه‌های شکسته شده در قطارها شمارش شده است؛ در سال ۸۷ حدود ۲۵۰۰ شیشه شکسته شده است. وندالیسم در مخابرات نیز در حد تعداد کیوسک‌های تلفن ثبت شده است؛ در سال ۸۷ مجموعاً ۱۳۶۳۳ مورد کیوسک تلفن تخریب یا سرقت شده است که شامل ۱۲۰ دستگاه کامل و ۱۱ هزار گوشی است. در مورد میزان خسارت به میادین ورزشی، گزارشی سالانه و یا موردی وجود ندارد. فقط در تحقیقی به دست آمده است که ۵/۱ درصد

تماشاگران در صورت اشتباه داور، عصبانی شده اشیایی به درون زمین پرتاب می‌کنند و اگر جمعیت حاضر در استادیوم را ۵۰ هزار نفر فرض کنیم، می‌توان پیش‌بینی کرد که حدود ۲۵۰۰ نفر اقدام به پرتاب اشیاء به زمین بازی می‌کنند که این رقم بسیار بالا و قابل توجه است. در حوزه‌ی زیباسازی شهری، آمار دسته بندی شده مشخصی وجود ندارد ولی فقط در سال ۸۷، حدود ۲ میلیارد تومان برای پاک کردن و ترمیم خسارت‌های ناشی از شعارنویسی و خط خطی کردن دیوارها و ۳۰۰ میلیون تومان برای ترمیم مبلمان شهری از جمله سطل‌های زباله یا وسایل ورزشی پارک‌ها هزینه شده است. بنابراین آمار رسمی و منسجمی در مورد وندالیسم در ایران وجود ندارد (قره‌بلاغی، ۱۳۸۹: ۴).

هدف اصلی این مقاله بررسی عوامل اجتماعی و شخصیتی مؤثر بر گرایش به وندالیسم (خرابکاری) در بین دانش‌آموزان دبیرستانی شهر اهواز است. به اختصار به ۳ مورد از مطالعات داخلی و ۳ مورد از مطالعات خارجی اشاره می‌شود؛

سهامی (۱۳۸۳) در تحقیقی تحت عنوان بزهکاری و خرابکاری، به منظور بررسی علل و عوامل مؤثر بر وندالیسم به مطالعه بر روی دانش‌آموزان دبیرستان‌های شیراز پرداخته است. وندالیسم در این تحقیق به عنوان یک رفتار بزهکارانه مدنظر بوده است. تحقیق فوق با روش پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه خود گزارشی انجام گرفته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در تجزیه و تحلیل دو-متغیره، متغیرهای جنس، سن، محل زندگی، بعد خانوار، وضعیت تحصیلی فرد، تحصیلات مادر، منزلت شغلی پدر، تعهدات خانوادگی و دلبستگی خانوادگی رابطه معناداری با متغیر وابسته وندالیسم دارند. در تجزیه و تحلیل چندمتغیره با استفاده از رگرسیون مرحله به مرحله، متغیر جنس، پابندی به قوانین، سطح تعهدات و دلبستگی مدرسه‌ای، ساخت خانواده، احساس سرخوردگی و تحقیر شدن، رابطه معنی‌داری داشتند.

محمدی بلبان آباد (۱۳۸۴) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان سنجش میزان وندالیسم و بررسی عوامل فردی و اجتماعی مرتبط با آن در بین دانش‌آموزان ناحیه یک مقطع متوسطه شهر سنندج در سال تحصیلی ۸۴-۸۳، با استفاده از روش تحقیق ترکیبی و ابزار اندازه‌گیری پرسشنامه و روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با ۴۲۶ نفر نمونه به جمع‌آوری داده‌ها پرداخته است. نتایج به دست آمده از آزمون فرضیات، حاکی از متفاوت بودن میزان رفتارهای وندالیستی بر حسب جنسیت، محل تولد و ساخت خانواده می‌باشد، بطوری که میزان رفتارهای وندالیستی دانش‌آموزان پسر، مهاجر و دارای خانواده نابسامان بیشتر است. متغیرهای بیگانگی اجتماعی، احساس اجحاف و بی‌عدالتی، ارتباط افراد با گروه‌های بزهکار، بعد خانوار و میزان مشاهده رفتارهای وندالیستی در مدرسه با وندالیسم رابطه مستقیم و مثبت و متغیرهای وضعیت مناسب تحصیلی، میزان تعلق دانش‌آموزان به خانواده و مدرسه و پایگاه اقتصادی اجتماعی خانواده رابطه منفی و معکوس دارد.

عدالی راد (۱۳۸۷)، در تحقیقی با عنوان بررسی تطبیقی عوامل اجتماعی مرتبط با وندالیسم در بین دانش‌آموزان پسر شهرهای شیراز و بوشهر، به روش پیمایشی از یک نمونه ۴۰۰ نفری از دانش‌آموزان به بررسی عوامل اجتماعی وندالیسم پرداخته است. نتایج این بررسی نشان داد که بین هریک از متغیرهای تحصیلات والدین، وضعیت تحصیلی، تعهدات خانوادگی آموزشی رابطه معکوس و معنی‌دار و هریک از متغیرهای معاشرت و دلبستگی با دوستان بزهکار، بعد خانوار، احساس تبعیض در میان دانش‌آموزان، رابطه مثبت و معنی‌داری با رفتار خرابکارانه دانش‌آموزان در سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود داشت. اما متغیرهای میزان پیشرفت تحصیلی، بافت محل سکونت، ساخت خانواده، رشته تحصیلی و نوع مسکن با رفتار خرابکارانه دارای رابطه معنی‌داری نبودند. میانگین رفتار خرابکارانه در بین دانش‌آموزان شهر شیراز بیشتر از دانش‌آموزان شهر بوشهر می‌باشد. بر اساس تحلیل واریانس دوسویه به تفکیک محل سکونت دانش‌آموزان بر حسب اشتغال والدین و ساخت خانواده در تعامل با هم در تبیین رفتار خرابکارانه دارای رابطه معنادار بودند اما بر حسب رشته تحصیلی، نوع مسکن و بافت محل سکونت در تعامل با هم معنادار نمی‌باشند.

مارش و همکاران^۱ (۱۹۹۶)، در دانشگاه آکسفورد، با استفاده از تحقیقات میدانی و مشاهده‌ای، به بررسی خشونت هواداران فوتبال در استادیوم‌ها پرداختند. آنها در تحقیقات خود برای نخستین بار از دوربین‌های ویدیویی برای ثبت و ضبط حرکات تماشاگران و تحلیل رفتار آنها استفاده کردند. آنها به این نتیجه رسیدند که اوباشگر فوتبال می‌تواند از هرکسی و قشری باشد، با این حال، بخش اعظم اوباشگران، مرد، جوان و بین ۱۸-۲۸ سال و بیکارند. اکثر آنها از یک تربیت منظم خانوادگی، اعتماد بنفوس و عزت نفس کافی برخوردار نیستند و بیشتر آنها تجربه زندگی در خانواده‌های از هم گسیخته را داشته‌اند.

لونستین^۲ (۱۹۸۶) در تحقیقی تحت عنوان خرابکاری در مدارس، که روی ۴۷۵ نفر از دانش آموزان مدارس انگلستان و آمریکا با استفاده از تکنیک پرسشنامه و تحلیل رگرسیون ساده و چند متغیره انجام داده است، به نتایج زیر دست یافته‌است: میزان بالای رفتارهای ضداجتماعی و مخصوصاً خرابکاری در بین دانش آموزانی که در دار و دسته بزهکار عضویت داشته‌اند، بیشتر از کسانی است که عضو چنین باندهایی نبوده‌اند. به نظر محقق، ساخت خانواده یعنی اینکه آیا همه اعضای خانواده مخصوصاً والدین، نقش‌های خود را در خانواده به نحو مطلوبی انجام می‌دهند و یا اینکه خانواده از هم گسیخته و نابسامان است، با میزان انجام رفتارهای خرابکارانه رابطه معناداری دارد. سایر نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که عدم وجود پدر در خانواده و یا وجود ناپدیری در خانواده بیش از عدم وجود مادر در میزان بزهکاری و خرابکاری فرزندان مؤثر است.

مایر^۳ و دیگران (۱۹۸۷) در مطالعه‌ای تحت عنوان بررسی و اندازه‌گیری میزان خرابکاری در مدارس: یک مطالعه همبستگی، که در دو شهر بزرگ کالیفرنیا و لوس آنجلس انجام گرفته است، عقیده دارند که محیط مدرسه و نوع برخورد مسئولین آن با دانش‌آموزان، ارتباط مستقیمی با رفتار خرابکارانه آنان دارد. این پژوهش که با استفاده از تکنیک مصاحبه و پرسشنامه بر روی تعداد ۱۴۲۵ نفر از دانش آموزان دختر و پسر ۲۳-۱۵ ساله انجام گرفته است، نشان می‌دهد که با افزایش میزان تحصیلات، میزان رفتارهای خرابکارانه نوجوانان به طور چشمگیری کاهش می‌یابد. به نظر محققان، دختران بزهکار کمتر از پسران بزهکار از راهنمایی و نصیحت‌های والدینشان برخوردار بوده‌اند؛ زیرا مورد سوءظن کمتری از طرف والدین بوده‌اند.

روش‌شناسی

پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی بوده که روش پیمایش در آن مورد استفاده قرار گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها استفاده از پرسشنامه بوده است. جامعه آماری این بررسی، دانش آموزان دبیرستانی شهر اهواز و واحد آماری در این پژوهش یک دانش‌آموز دبیرستانی شهر اهواز بود. در این تحقیق، با استفاده از جدول حجم برآورد نمونه، لین (Lin, 1976: 446)، برای جامعه آماری، با سطح خطای ۵ درصد و سطح اطمینان ۹۵ درصد، حجم نمونه ۳۸۴ نفر محاسبه شد، که جهت اطمینان بیشتر نتایج تحقیق، حجم نمونه به ۴۰۰ نفر افزایش یافت. شیوه نمونه‌گیری برای دسترسی به نمونه‌های مورد مطالعه با توجه به ناهمگنی جمعیت شهر اهواز و مناطق ۸ گانه‌ی این شهر و بر اساس آمارنامه‌ی معاونت برنامه‌ریزی کل استان خوزستان، نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای است. تجزیه و تحلیل داده‌ها بوسیله‌ی نرم افزار SPSS انجام شد.

مطالعه‌ی نظریه‌های مختلف و هم‌چنین گستردگی ابعاد موضوع مورد مطالعه باعث شد که محقق دیدگاه ترکیبی داشته و به صورت تلفیقی از هریک از نظریه‌های مطرح، مورد خاصی را استخراج کند. بدین صورت به فرایند انتخاب متغیرهای تحقیق از نظریه‌های مذکور پرداخته می‌شود. برای تبیین عوامل فردی و اجتماعی مؤثر بر گرایش به وندالیسم در بین دانش‌آموزان، در کنار نظریه‌های جامعه‌شناختی و روانشناسی اجتماعی مربوط به انحرافات، نظریه‌های وندالیسم نیز استفاده گردید. بر اساس نظریات صاحب‌نظران و تحلیل‌گران علوم اجتماعی و روانشناسی و هم‌چنین صاحب‌نظران وندالیسم، باید گفت که به وجود آمدن یک فرد خرابکار تابع علل و عوامل اجتماعی و روانی مختلفی می‌باشد.

بر اساس نظریه‌ی آنومی و ساختار خانواده، گرایش به رفتارهای وندالیستی، نتیجه‌ی یک ساختار خانوادگی گسسته است که در آن، خانواده وظایف خود را در قبال فرزندان به خوبی انجام نمی‌دهد، به همین دلیل فرد به سوی خرابکاری گرایش پیدا می‌کند.

رویکرد جامعه‌پذیری عقیده دارد که نوع جامعه‌پذیری فرد در خانواده و جامعه در بروز رفتارهای وندالیستی تأثیر دارد. نظریه‌ی یادگیری اجتماعی ناظر بر این است که وندال‌ها عمدتاً این گونه اعمال خرابکارانه را از طریق اجتماع آموزش می‌بینند و طبق نظریه‌ی مشهور همنشینی افتراقی ساترلند، معاشرت با دوستان ناباب و منحرف، منجر به گرایش افراد به این گونه رفتارها می‌گردد و در این زمینه، شدت تماس با دیگران و نیز سن افراد در هنگام این تماس‌ها اهمیت دارد، به گونه‌ای که نوجوانان به میزان بیشتری از این معاشرت‌ها تأثیر می‌پذیرند. نظریه‌پردازان کنترل اجتماعی در پاسخ به این پرسش که چه عواملی باعث خرابکاری نوجوانان می‌شوند، اعتقاد دارند که این نوع رفتارها بستگی به میزان تعلقات و تقیدات جوانان نسبت به نهادها و سازمان‌های اجتماعی مانند خانواده، مدرسه و بعضاً گروه‌های اجتماعی نظیر گروه‌های همسالان دارد. بر اساس پیش‌فرض‌های این نظریه، علت خرابکاری جوانان، از بین رفتن یا ضعف برخی از نیروهای اجتماعی مهارکننده می‌باشد. بنابراین نوجوانان خرابکار، آنهایی هستند که به طور نسبی از نظر اجتماعی از کنترل خارج شده‌اند. این نظریه‌پردازان بر وابسته کردن جوانان به نهادها و سازمان‌های اجتماعی مانند خانواده و مدرسه تأکید می‌ورزند. با توجه به این نظریه می‌توان گفت، نوجوانان را می‌توان توسط عوامل جامعه‌پذیری از جمله خانواده، مدرسه، گروه همسالان و وسایل ارتباط جمعی با جامعه هم‌نوا کرد و آنها را تحت کنترل قرار داد. بنابراین، این نظریات (آنومی و ساختار خانواده، جامعه‌پذیری، یادگیری اجتماعی و کنترل اجتماعی)، تأثیر متغیر جامعه‌پذیری را بر رفتارهای وندالیستی تبیین می‌کند.

نتیجه گیری

نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که بطور کلی، ۱۸/۲ درصد از پاسخگویان گرایش به وندالیسم بالا، ۶۸/۵ درصد از آنها گرایش به وندالیسم متوسط و ۱۳/۳ درصد از آنها گرایش به وندالیسم پایین دارند.

جدول ۱: توزیع دانش‌آموزان بر حسب میزان گرایش به وندالیسم

میزان گرایش دانش‌آموزان به وندالیسم	تعداد	درصد
گرایش پایین	۵۳	۱۳/۳٪
گرایش متوسط	۲۷۴	۶۸/۵٪
گرایش بالا	۷۳	۱۸/۲٪
تعداد کل	۴۰۰	

فرضیه اول: بین سن پاسخگویان و گرایش به وندالیسم رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

نتایج به دست آمده از انجام آزمون پیرسون بین دو متغیر سن با وندالیسم، رابطه‌ی معناداری را نشان می‌دهد. در این باره، ضریب همبستگی برابر ۰/۰۰۹ و سطح معناداری آن ۰/۰۲۷ می‌باشد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که سن بر میزان گرایش به وندالیسم تأثیر مستقیم و ضعیفی دارد.

جدول ۲: نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین سن و وندالیسم

آزمون آماری	وندالیسم/سن پاسخگویان
ضریب همبستگی پیرسون (R)	۰/۰۰۹
سطح معناداری	۰/۰۲۷
تعداد پاسخگویان	۴۰۰

با سطح معناداری حداقل ۹۵ درصد

فرضیه دوم: بین جنسیت پاسخگویان با میزان گرایش آن‌ها به وندالیسم رابطه‌ی معناداری وجود دارد. بررسی‌های آماری نشان می‌دهد میزان گرایش به وندالیسم دختران (برابر با ۱۰/۲۴) با پسران (برابر با ۳۲/۸۲) متفاوت است. یافته‌های بدست آمده حاکی از آن است که آماره‌ی t برابر با ۰/۹ و سطح معناداری حاصل برابر با ۰/۰۰۰ می‌باشد. پس این فرضیه تأیید می‌گردد.

جدول ۳: نتایج آزمون t مستقل پیرامون میزان گرایش به وندالیسم بر حسب جنسیت

وندالیسم	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای میانگین	آزمون آماری
دختر	۲۰۰	۱۰/۲۴	۵/۳۲	۰/۳۷	$T=0/9$
پسر	۲۰۰	۳۲/۸۲	۶/۴۹	۰/۴۵	$Sig=0/000$

فرضیه سوم: بین فرایند جامعه‌پذیری پاسخگویان و رفتارهای وندالیستی رابطه وجود دارد. از آنجائی که متغیر اجتماعی شدن تحت تأثیر شاخص‌هایی از قبیل خانواده، دوستان و همسالان، مدرسه و رسانه‌های ارتباط جمعی قرار دارد، بنابراین به شکل جداگانه تأثیر هر یک از این متغیرها بر گرایش به وندالیسم مورد آزمون قرار گرفت، که نتایج هر یک از این آزمون‌ها در جداول جداگانه ارائه شده است:

جامعه‌پذیری در خانواده

نتایج به دست آمده از انجام آزمون پیرسون بین دو متغیر اجتماعی شدن در خانواده با وندالیسم، رابطه‌ی معناداری را نشان می‌دهد. در این باره ضریب همبستگی برابر ۰/۳۷- و سطح معناداری آن ۰/۰۰۰ می‌باشد. از آنجائی که این ضریب منفی می‌باشد، نشانگر این است که بین این دو متغیر رابطه‌ی معکوس وجود دارد به عبارت دیگر، هرچه فرد در خانواده به گونه‌ای مناسب‌تر اجتماعی شود، کمتر به سمت وندالیسم گرایش پیدا می‌کند.

جدول ۴: نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین اجتماعی شدن در خانواده و وندالیسم

آزمون آماری	وندالیسم/اجتماعی شدن پاسخگویان در خانواده
ضریب همبستگی پیرسون (R)	-۰/۳۷
سطح معناداری	۰/۰۰۰
تعداد پاسخگویان	۴۰۰

با سطح معناداری حداقل ۹۹ درصد

جامعه‌پذیری از طریق دوستان و همسالان

نتایج به دست آمده از انجام آزمون پیرسون بین دو متغیر گرایش به دوستان با وندالیسم، رابطه‌ی معناداری را نشان می‌دهد. در این باره ضریب همبستگی برابر ۰/۲۷۹- و سطح معناداری آن ۰/۰۰۰ می‌باشد. از آنجائی که این ضریب منفی می‌باشد، نشانگر این است که بین این دو متغیر رابطه‌ی معکوس وجود دارد به عبارت دیگر، هرچه فرد گرایش بیشتری به سمت دوستان داشته باشد، از گرایش وی به وندالیسم کاسته می‌شود.

جدول ۵: نتایج آزمون پیرسون بین جامعه‌پذیری از طریق دوستان و وندالیسم

آزمون آماری	وندالیسم/گرایش پاسخگویان به دوستان
ضریب همبستگی پیرسون (R)	-۰/۲۷۹
سطح معناداری	۰/۰۰۰
تعداد پاسخگویان	۴۰۰

با سطح معناداری حداقل ۹۹ درصد

جامعه پذیری در مدرسه

نتایج به دست آمده از انجام آزمون پیرسون بین دو متغیر اجتماعی شدن در مدرسه با وندالیسم، رابطه‌ی معناداری را نشان می‌دهد. در این باره، ضریب همبستگی برابر $0/384-$ و سطح معناداری آن $0/000$ می‌باشد. از آنجائی که این ضریب منفی می‌باشد، نشانگر این است که بین این دو متغیر رابطه‌ی معکوسی وجود دارد به عبارت دیگر، هرچه فرد در مدرسه به گونه‌ای مناسب‌تر اجتماعی شود، کمتر به سمت وندالیسم گرایش پیدا می‌کند.

جدول ۶: نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین جامعه‌پذیری در مدرسه و وندالیسم

آزمون آماری	وندالیسم/ جامعه‌پذیری پاسخگویان در مدرسه
ضریب همبستگی پیرسون (R)	$-0/384$
سطح معناداری	$0/000$
تعداد پاسخگویان	۳۹۹

با سطح معناداری حداقل ۹۹ درصد

میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی

نتایج به دست آمده از انجام آزمون پیرسون بین دو متغیر میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی با وندالیسم، رابطه‌ی معناداری را نشان نمی‌دهد. در این باره ضریب همبستگی برابر $0/36$ و سطح معناداری آن $0/467$ می‌باشد. بنابر این، می‌توان نتیجه گرفت که میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی، تأثیری بر گرایش به وندالیسم ندارد و رابطه‌ی معناداری بین این دو وجود ندارد.

جدول ۷: نتایج آزمون همبستگی بین میزان استفاده از رسانه‌های جمعی و وندالیسم

آزمون آماری	وندالیسم/میزان استفاده از رسانه‌های جمعی
ضریب همبستگی پیرسون (R)	$0/36$
سطح معناداری	$0/467$
تعداد پاسخگویان	۴۰۰

با سطح معناداری حداقل ۹۹ درصد

در مجموع نتیجه‌ی آزمون همبستگی پیرسون بین فرایند اجتماعی شدن و وندالیسم رابطه‌ی معناداری را نشان می‌دهد. ضریب همبستگی در این آزمون برابر با $0/45-$ و سطح معناداری آن برابر با $0/000$ می‌باشد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که فرایند اجتماعی شدن و وندالیسم با یکدیگر رابطه‌ی معکوس دارند، به گونه‌ای که هرچه فرایند اجتماعی شدن فرد به نحو مطلوبی‌تری صورت گیرد، از گرایش او به وندالیسم کاسته می‌شود.

جدول ۸: نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین فرایند جامعه‌پذیری و وندالیسم

آزمون آماری	وندالیسم/ فرایند جامعه‌پذیری
ضریب پیرسون (R)	$-0/45$
سطح معناداری	$0/000$
تعداد پاسخگویان	۴۰۰

با سطح معناداری حداقل ۹۹ درصد

تحلیل رگرسیون چندمتغیره

برای مطالعه‌ی تأثیر همزمان متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته، از تحلیل رگرسیون چندمتغیره به روش گام به گام (stepwise) استفاده شده است.

نتایج بدست آمده بیانگر آن است که از میان تمام متغیرهای متغیرهای این پژوهش، متغیر سن، و میزان اجتماعی شدن بوسیله‌ی مدرسه و همسالان، وارد معادله شده‌اند. نتایج رگرسیون در جداول زیر آمده است:

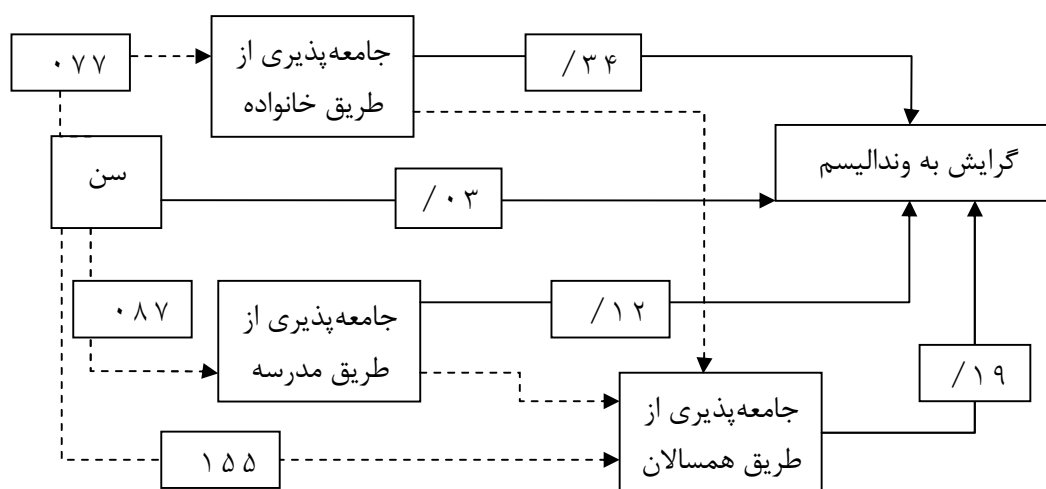
جدول ۹: نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره‌ی متغیرهای مؤثر بر رفتار خرابکارانه‌ی دانش‌آموزان (Stepwise)

مراحل	متغیرهای پیش‌بینی کننده	R	R ²	B	Beta	T	Sig.T
اول	جامعه‌پذیری از طریق مدرسه	۰/۳۹۲	۰/۲۳۴	-۲/۵۱	-۰/۲۲	-۴/۳۵	۰/۰۰۰
دوم	جامعه‌پذیری از طریق همسالان	۰/۴۳۴	۰/۲۵۵	۲/۰۲	۰/۲۴	۵/۰۵	۰/۰۰۰
سوم	سن	۰/۴۷۲	۰/۲۶۷	-۰/۸۱	-۰/۱۱	-۲/۳۶	۰/۰۱۸

بر اساس جدول شماره‌ی ۹ اولین متغیر پیش‌بینی کننده‌ی رفتار خرابکارانه که وارد معادله‌ی رگرسیون شده است، متغیر جامعه‌پذیری از طریق مدرسه است که حدود ۲۳ درصد از واریانس رفتار خرابکارانه را تبیین می‌کند. در مرحله‌ی دوم، متغیر جامعه‌پذیری از طریق مدرسه وارد معادله‌ی رگرسیونی شد و ۲۵ درصد از متغیر وابسته تبیین می‌شود. با ورود این متغیر، حدود ۲ درصد به قدرت پیش‌بینی مدل افزوده شد. در مرحله‌ی سوم، متغیر سن پاسخگویان وارد معادله‌ی رگرسیونی می‌شود و ۲۶ درصد از متغیر وابسته تبیین می‌شود. با ورود این متغیر، حدود ۱ درصد به قدرت پیش‌بینی مدل افزوده می‌شود. در مجموع، این سه متغیر ۲۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند ($R^2 = 0/267$).

تحلیل مسیر

تحلیل مسیر، شیوه‌ای برای مطالعه‌ی تأثیر مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته به صورت مکانیسمی علی است. اگرچه در مدل نظری این پژوهش، متغیر واسطه‌ی پیش‌بینی نشده است ولی برای بررسی تأثیرات متداخل (کاهنده یا افزایشنده) برخی متغیرها بر رابطه‌ی بین سایر متغیرهای مستقل و وابسته، از تحلیل مسیر استفاده می‌گردد. چنان‌که مشاهده می‌شود، تمام ضرایب مسیر متغیرها در نمودار مسیر "عوامل مؤثر بر گرایش به وندالیسم دانش‌آموزان" مشخص شده‌اند. بر این اساس در جدول ۱۰، کلیه‌ی مسیرهای منتهی به متغیر وابسته شناسایی و محاسبه شده تا اثر کل متغیرهای مستقل به دست آید.

شکل ۱: مدل تحلیلی عوامل مؤثر بر میزان گرایش به وندالیسم

جدول ۱۰: اثرات مستقیم و غیرمستقیم و اثرات کل متغیرهای مستقل

کل	نوع اثر		متغیرهای مستقل
	غیرمستقیم	مستقیم	
-۰/۲۴	۰/۱۰	-۰/۳۴	جامعه‌پذیری از طریق خانواده
-۰/۱۱۲	۰/۰۰۸	-۰/۱۲	جامعه‌پذیری از طریق مدرسه
-۰/۱۹	-	-۰/۱۹	جامعه‌پذیری از طریق همسالان
۰/۳۴	۰/۳۱	۰/۰۳	سن جوان

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش که به "بررسی عوامل اجتماعی و شخصیتی مؤثر بر وندالیسم در بین دانش‌آموزان دبیرستانی شهر اهواز" پرداخته است، کوشش شد با بهره‌گیری از مبانی نظری وندالیسم و با استفاده از اطلاعات تجربی به دست آمده، به ارائه‌ی بحثی تحلیلی درباره‌ی عوامل مؤثر بر گرایش افراد به خرابکاری پرداخته شود. کلارک در نظریه‌ی برآیند خود، ۸ دسته از متغیرهای مؤثر بر میزان گرایش افراد به وندالیسم را تشخیص داد که دسته‌ی چهارم آن‌ها، عوامل جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی نظیر سن، جنس بودند که برای هر تحلیل جامعه‌شناختی از جرم و بزهکاری اساسی است. این عوامل به طور گسترده‌ای فرصت‌های رسیدن فرد به موفقیت و رضامندی در زندگی را تعیین می‌نمایند. عواملی که تحت عنوان جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی مطرح می‌شوند، از طرفی می‌توانند فرد را در استفاده‌ی صحیح از فرصت‌ها و وسائل نهادی شده برای رسیدن به اهداف فرهنگی و منطبق با قواعد و هنجارهای اجتماعی یاری کنند و از طرفی نیز برعکس در عدم متابعت وی از هنجارهای اجتماعی و تبدیل شخص به یک بزهکار اجتماعی نقش دارند.

یکی دیگر از عواملی که در جامعه‌ی مورد مطالعه بر میزان گرایش افراد بر وندالیسم تأثیر داشت، سن افراد بود. همچنین نتایج تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که برخی از رفتارهای بزهکارانه نظیر وندالیسم، خاص سنین نوجوانی و جوانی (سنین ۱۵ الی ۲۵ سال) است. از جمله‌ی این تحقیقات، تحقیق استفنس میر (۱۹۸۹) با عنوان "سن و توزیع جرم" و همچنین پژوهش "سن و جرم و دوره‌ی های اولیه‌ی زندگی" راتر^۷ و شاویت^۷ (۱۹۸۸) می‌باشد. علاوه بر بحران‌های روحی و اضطرابی که در این سنین خاص گریبان‌گیر نوجوانان است، در سنین نوجوانی و در بحران‌های ناشی از بلوغ، انسان شدیدتر تحت تأثیر محیط قرار می‌گیرد و با انگیزه‌هایی قوی از جمله خودنمایی ممکن است به حرکاتی وندالیستی روی آورد. در جامعه‌ی مورد مطالعه نیز در این محدوده‌ی سنی رابطه این دو متغیر یک رابطه‌ی معنادار بوده است، به گونه‌ای که با افزایش سن دانش‌آموزان، گرایش به وندالیسم در آن‌ها افزایش می‌یابد.

یکی دیگر از متغیرهای زمینه‌ای که در تحقیقات مختلف، تأثیر آن بر گرایش افراد به بزهکاری و وندالیسم به اثبات رسیده است متغیر جنسیت می‌باشد، به عبارت دیگر، اعمال انحرافی از نظر کمی و کیفی بین زنان و مردان متفاوت است، بطوری که مردان از نظر کمی بیشتر مرتکب این گونه اعمال می‌شوند. نتایج به دست آمده از بررسی رابطه‌ی بین جنسیت و گرایش به وندالیسم در این پژوهش هم جهت با اکثر تحقیقات پیشین، رابطه‌ی بین این دو متغیر را تأیید می‌کند، به عبارت دیگر در بین دختران و پسران دانش‌آموز در شهر اهواز از نظر گرایش به وندالیسم تفاوت مشاهده می‌شود. این نتیجه را می‌توان به ویژگی‌های شخصیتی و روانی پسران مرتبط دانست.

از دیدگاه جامعه‌شناختی (نظریه‌ی جامعه‌پذیری، کنترل اجتماعی، یادگیری اجتماعی و آنومی و ساختار خانواده‌ی گود)، نظریه‌ی همنشینی افتراقی ساترلند، همچنین نظریه‌ی وندالیسم کلارک، جامعه‌پذیری بر گرایش به انحرافات و از آن جمله، وندالیسم تأثیر به‌سزایی دارد. جامعه‌پذیری جریانی است که فرد را عملاً با زندگی گروهی همساز می‌کند. فرد جامعه‌پذیر کسی است که بر اثر

همنوا شدن با هنجارهای گروهی، وظایف گروهی را پذیرفته و راه‌های همکاری را شناخته و بدین سبب دارای رفتاری گروه‌پسند شده است. بنابراین جامعه می‌کوشد که همواره اعضای جدید خود را ضمن جریان جامعه‌پذیری با موازین مقبول جامعه که همان هنجارها هستند هم‌نوا کند و باز به همین سبب است که اعضای ناهمساز و هنجارشکن را نابهنجار و کجرو می‌نامد. در این بین باید توجه داشت که کودکان و نوجوانان از نظر رفتاری و جامعه‌پذیری در مراحل فراگیری هستند و جامعه موظف است با ابزار و وسایل ملایم‌تری به آموزش و جامعه‌پذیری آنها اقدام نماید.

یکی از عوامل جامعه‌پذیری و از مهم‌ترین آنها، خانواده می‌باشد. شخصی که کودکی یا نوجوانی خود را نزد کسی غیر از پدر و مادر خود گذرانده و یا پدر و مادر وی به دلیل طلاق یا فوت یکی از آنها از هم جدا بوده‌اند و همچنین در خانواده‌ی او همواره درگیری و بحث بوده است، آسیب‌پذیرتر بوده و معمولاً امکان ناسازگاری و گرایش او به انحراف بیشتر است. عامل دیگر جامعه‌پذیری فرد، مدرسه است، اگر فرد در مدرسه با ارزش‌های جامعه و ارزش‌هایی که در خانواده به عنوان ارزش‌های مورد قبول جامعه فراگرفته است، هم‌نوا شود و این ارزش‌ها را درونی کند، امکان گرایش او به رفتارهای انحرافی کاسته می‌شود. همچنان که کودکان بزرگ‌تر می‌شوند، وقت بیشتر و بیشتری را در معاشرت با همسالان خود می‌گذرانند؛ کسانی که از لحاظ سنی و خصوصیات اجتماعی دیگر با آنها برابر هستند، به عنوان یکی دیگر از عوامل محسوب می‌شوند که در جامعه‌پذیر شدن نوجوان نقش دارند. همزمان با افزایش تأثیر گروه همسالان، تأثیر والدین کاهش می‌یابد. کاهش تأثیر والدین به ویژه در جوامع نوین صنعتی یعنی جایی که بسیاری از والدین دور از خانه کار می‌کنند، بیشتر است. تأثیر گروه همسالان هنگام بلوغ به اوج خود می‌رسد، یعنی زمانی که جوانان آماده تشکیل خرده‌فرهنگی متمایز از سلیقه‌ها، فعالیت‌های اوقات فراغت، پوشش، زبان مخصوص، نمادها، ارزش‌ها و قهرمانی‌های خاص خود است. در این هنگام، کسب محبوبیت و مورد پسند واقع شدن، یکی از اهداف مهم نوجوانان می‌شود و پذیرش ارزش‌های گروه همسالان به طور وسیعی به پذیرش فرد در آن گروه کمک می‌کند. لذا فرد ممکن است برای پذیرش در گروه همسال خود، ارزش‌هایی را بپذیرد که از نظر جامعه مورد قبول نباشد و فرد با عمل به آنها یک فرد منحرف به حساب آید.

در نهایت نقش رسانه‌های ارتباط جمعی به عنوان یکی دیگر از عوامل جامعه‌پذیری، غیر قابل انکار است. در گذشته افراد در محیط اجتماعی (خانواده، مدرسه) و در جمع همسالان، آموزش‌های لازم را در جریان جامعه‌پذیری فرا می‌گرفتند، اما امروزه به دلیل وجود رسانه‌ها می‌توان مطالب جامع و بیشتری را به افراد آموخت. امروزه برای همه ثابت شده است که رسانه‌ها علاوه بر آنکه ابزاری برای سرگرمی و تفریح مردم هستند، ابزاری برای آموزش و پرورش فکر و اندیشه‌ی تحول و تکامل جامعه نیز به‌شمار می‌آیند و از این جهت بسیار اهمیت دارند. از وظایف رسانه‌ها می‌توان یاددهی، یادگیری، اندیشه‌پروری، هدایت، راهنمایی، افزایش آگاهی‌های اجتماعی و رشد اجتماعی در ابعاد مختلف را نام برد. رسانه‌ها در اموری نظیر رشد شخصیت افراد در ابعاد مختلف، ایجاد ارتباط بین افراد و جامعه و کمک به سازگاری افراد با جامعه دخالت دارند. رسانه‌ها مردم را با رویدادها پیوند می‌دهند و برای مردم میدانی فراهم می‌کنند که آنان بتوانند افکارشان را در زمینه‌های مختلف مبادله کنند و درک عمیقی از خودشان و محیط اجتماعی و نهادهای آن پیدا کنند. در این بررسی، ارتباط گرایش به وندالیسم دانش‌آموزان با عوامل جامعه‌پذیری نظیر خانواده، مدرسه، گروه همسالان و رسانه‌های ارتباط جمعی مورد سنجش قرار گرفت که رابطه‌ی سه عامل خانواده، مدرسه و گروه همسالان در جامعه‌پذیر کردن دانش‌آموزان به تأیید رسید، به گونه‌ای که با جامعه‌پذیر شدن مناسب افراد در خانواده، مدرسه و در جمع دوستان، از گرایش او به وندالیسم کاسته می‌شد، ولی رابطه‌ی بین استفاده از رسانه‌های جمعی و گرایش به وندالیسم در بین دانش‌آموزان مورد مطالعه، یک رابطه‌ی معنادار نبود، به عبارت دیگر، رسانه‌های ارتباط جمعی نقش قابل توجهی در جامعه‌پذیر کردن آنها ندارد.

پیشنهادها

- در تحقیق حاضر، عوامل اجتماعی و شخصیتی مؤثر بر گرایش به وندالیسم در بین دانش‌آموزان دبیرستانی شهر اهواز مورد بررسی قرار گرفت و روابط متغیرهایی از قبیل سن، جنس و جامعه‌پذیری با متغیر گرایش به وندالیسم مورد مطالعه قرار گرفت، اما عوامل بسیار دیگری نیز وجود دارند که امکان سنجش آن‌ها در این بررسی فراهم نبود، بنابراین تأثیر این عوامل بایستی در تحقیقات بعدی مورد توجه قرار گیرد.
- در این پژوهش، رفتار خرابکارانه‌ی دانش‌آموزان در راستای نظریه‌های خاصی مورد بررسی قرار گرفتند، در حالی که رفتارهای وندالیستی با استفاده از نظریه‌های دیگر جامعه‌شناختی و روانشناختی قابل بررسی می‌باشند که این موضوع باید مد نظر محققان بعدی قرار گیرد.
- در پژوهش حاضر، ۲۶/۷ درصد واریانس وندالیسم توسط عواملی که در این پژوهش مورد آزمون قرار گرفته‌اند، تبیین گردیده است، بنابراین لازم است در تحقیقات بعدی، نقش عوامل دیگر نیز در تبیین این پدیده مورد بررسی قرار گیرد.
- با توجه به نتایج بدست آمده از این بررسی، به طور کلی پیشنهادات و راهکارهای زیر جهت کاهش و یا جلوگیری از اینگونه اعمال ارائه می‌گردد:
- با توجه به تجربیات و نظریات پیشین، این معضل باید به طور ریشه‌ای آسیب‌شناسی شود و برای حل آن، آموزش‌های لازم را ارائه داد، برای این کار باید از خانواده‌ها شروع کرد، به گونه‌ای که ابتدا خانواده‌ها باید آموزش‌های رفتاری و مهارت‌های اجتماعی لازم از جمله مسئولیت‌شناسی و شناخت حقوق دیگران، شناخت وجدان اجتماعی و احترام به طبیعت و اموال عمومی را به فرزندان تعلیم دهند.
- از آنجایی که نظارت بر فرزندان باعث کاهش گرایش آن‌ها به سمت انواع انحرافات اجتماعی از جمله وندالیسم می‌گردد، بنابراین خانواده‌ها باید در زمینه‌ی دوست‌یابی و معاشرت فرزندان با دوستان، نظارت بیشتری داشته باشند.
- در مرحله‌ی بعد، مدارس و آموزش و پرورش از دوران پیش دبستانی باید اقدام به آموزش‌های لازم در این زمینه کنند. نهادهای فرهنگی و اجتماعی خاصی تشکیل شوند تا به تخلیه‌ی انرژی نوجوانان و جوانان در مسیر صحیح کمک کنند، در غیر این صورت انرژی انباشته شده در بسترهای نامناسب یا به شکل دلخواه و با هدایت بعضی از دوستان و همسالان تخلیه می‌شود و در اکثر مواقع به وندالیسم منجر می‌شود.
- تلاش در جهت کاهش تبعیض در بین دانش‌آموزان و در عوض، مشارکت دادن همه‌ی آن‌ها در فعالیت‌های مدرسه.
- غنی کردن اوقات فراغت جوانان جهت تضعیف تمایل آن‌ها به تخریب اموال عمومی در اوقات بیکاری.
- آموزش حفاظت از اموال عمومی از طریق رسانه‌های گروهی و برگزاری سخنرانی‌ها و همایش‌هایی جهت بالابردن اطلاعات افراد خصوصاً جوانان پیرامون خسارات وارده بر اثر تخریب اموال عمومی.
- نصب تابلوهای تبلیغاتی و پوسترهایی با مضامین طرد این گونه اعمال و مرتکب شوندگان آن‌ها در محل عبور و مرور افراد.
- در نظر گرفتن جریمه‌های نقدی قابل توجه از طرف مسئولین برای افرادی که این گونه اعمال را مرتکب می‌شوند.

پی‌نوشت‌ها

1. Marsh, P. et all
2. Lowenstein, L.F.
3. Mayer, R.
4. Routtner
5. Shawwhite

منابع

۱. احمدی، حبیب (۱۳۸۰). بررسی تطبیقی رفتار بزهکارانه دانش‌آموزان دبیرستانهای نظام قدیم و جدید شهر شیراز، *مجله علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه شیراز*، دوره شانزدهم، شماره ۲، صص ۲۰۵-۱۹۳.

۲. اقلیما، مصطفی(۱۳۸۰). «بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر گرایش نوجوانان دختر ساکن شهر تهران به بزهکاری»، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشکده علوم بهزیستی و توانبخشی.
۳. انتصار فومنی، غلامحسین(۱۳۷۳). **مقایسه برخی از عوامل مؤثر بر بزهکاری نوجوانان ۱۹-۱۳ ساله شهرهای زنجان و قزوین**، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، معاونت پژوهشی و آموزشی مرکز پژوهش‌های بنیادی.
۴. باتامور، تی بی(۱۳۵۷). **جامعه‌شناسی**. ترجمه سید حسن منصور و سید حسن حسینی، تهران: شرکت سهامی کتابهای جیبی.
۵. بخارایی، احمد(۱۳۸۶). **جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی**، تهران: انتشارات پژوهاک جامعه.
۶. توسلی، غلامعباس(۱۳۷۱). **نظریه‌های جامعه‌شناسی**، تهران: انتشارات سمت.
۷. دانلسون. ر. فورسایت(۱۳۸۰). **پویایی گروه**، ترجمه جعفر نجفی زند و حسن پاشا شریفی، تهران: نشر دوران.
۸. ژانورن، پاتریس(۱۳۶۸). **وندالیسم، بیماری جهانی خرابکاری**، ترجمه فرخ ماهان، مجله دانشمند، سال ۲۶، شماره پی در پی ۲۹۹، صص ۲۸-۳۳.
۹. ساروخانی، باقر(۱۳۷۵). **روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی**، جلد اول و دوم، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۱۰. ستوده، هدایت‌الله(۱۳۷۶). **آسیب‌شناسی اجتماعی(جامعه‌شناسی انحرافات)**، تهران: انتشارات آوای نور.
۱۱. سخاوت، جعفر(۱۳۷۷). **جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی**، تهران: انتشارات سمت.
۱۲. سرمد، زهره، الهه حجازی و عباس بازرگان(۱۳۷۹). **روش‌های تحقیق در علوم رفتاری**، تهران: نشر آگه.
۱۳. سعادت، علی(۱۳۷۹). **فقر و فقرزدایی**، تهران: انتشارات آذر.
۱۴. سهامی، سوسن(۱۳۸۳). **بزهکاری و خرابکاری، فصلنامه تازه‌های روان درمانی**، سال پنجم، شماره ۱۷ و ۱۸.
۱۵. قره‌بلاغی، مریم (۱۳۹۰). «بررسی عوامل اجتماعی و شخصیتی مؤثر بر گرایش به وندالیسم(خرابکاری) در بین دانش‌آموزان دبیرستانی شهر یاسوج». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یاسوج.
۱۶. عادل‌راد، عبدالله(۱۳۸۷). «بررسی تطبیقی عوامل اجتماعی مرتبط با وندالیسم در بین دانش‌آموزان پسر شهرهای شیراز و بوشهر»، پایان نامه کارشناسی ارشد، شیراز: بخش جامعه‌شناسی.
۱۷. کوئن، بروس(۱۳۷۹). **درآمدی به جامعه‌شناسی**، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر توتیا.
۱۸. گود، ویلیام(۱۳۵۲). **جامعه و خانواده**، ترجمه ویدا ناصحی، تهران: ترجمه و نشر کتاب.
۱۹. گولد، جولیس و کولب، ویلیام(۱۳۷۶). **فرهنگ علوم اجتماعی**، تهران: نشر مازیار.
۲۰. گیدنز، آنتونی(۱۳۷۸). **جامعه‌شناسی**، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
۲۱. محسنی تبریزی، علیرضا(۱۳۸۳). **وندالیسم**، چاپ اول، انتشارات آن.
۲۲. محمدی بلبان‌آباد، اسعد(۱۳۸۴). «سنجش میزان وندالیسم و بررسی عوامل فردی و اجتماعی مرتبط با آن در بین دانش‌آموزان ناحیه یک مقطع متوسطه شهر سمنان در سال تحصیلی ۸۴-۸۳»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی: دانشگاه تبریز.
۲۳. مساواتی آذر، مجید(۱۳۷۴). **آسیب‌شناسی اجتماعی ایران: جامعه‌شناسی انحرافات**، تبریز: نشر نوبل.
۲۴. مرتضایی، سید رضا(۱۳۸۴). **رهیافت‌هایی در طراحی مبلمان شهری**، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.
۲۵. نوربها، رضا(۱۳۷۷). **جرم‌شناسی**، تهران: نشر احمدی.
26. Ball,J(2005),"**The Moderating Effect Factor on The Relationship Between Lifetime Traum Event Exposur and Juvenile Delinquency in sample of male Juvenile offender**", PHD Dissertation, Georgia State University.
27. Benson,P.T(1993),"**Yoth Violence and Vandalism in Middle America**", Journal of Midwest forum,V3, N.1, PP 304-374.
28. Clark, R.G(1991).**Tackling Vandalism, A Home Office**, Research Unit. Report, London.
29. Clinard,M. Meier,R(1975).**Sociology of Deviant Behavior**, New York, Holth Rinehart and Wiston.
30. Cloward, R and Ohlin, L.E(1960). **Delinquency and Opportunity: A Theory of Juvenile Gange**, New York: Free Press.
31. Gladstone,F.J(1998)"**Vandalism amongst Adolescent School Boys**", In Tackling Vandalism, Edited by R.V.G.Clark, Horur, Vol.2, London,pp19-57.
32. Hauber,A.R(1991).**Deliquency and Vandalism in The Netherlands Public Transportation System**, Economic Research Center.
33. Marsh,P. et all(1996)"**Football Violence In Europe**", Amsterdam School For Social Issues Research Center.
34. Marshal,B(1975). **Sociology of Deviant Behavior**, Washington D.C: Free press.
35. Matza, D(1964). **Delinquency and Drift**, New York: Willey.

36. Mayer, R(1987), "**A Search for The Elusive Setting Event of School Vandalism**", Journal of Educational and Treatment of Children", V.10,N.3, PP 259- 270.
37. Miller, W(1958),"Lower **Class Cultur As a Generating Milliu of Gang Deliquency**, Journal of Social Issues 14:15-19.
38. Koslin, P," **Adolescence and Vandalism**", Journal of Orientation Scolair et Professionlle, V.1, N.4, PP. 357-364.
39. Kenison, K(1985). **The Uncommitted**, new York: Harcourt, Brace and World.
40. Lownestein, L.F(1986)," **Vandalism in Schools**",Journal of Health at Schools, V.2, N.3, PP. 12-73.
41. Oggins,J(2007)," **Reversing Vandalism Coping Themes in a Librarys Community Art Exhibit**", The Art in Psychotherapy, V.34, PP. 263- 270.
42. Perrucci,R & Pilisuk,M(1991). **Social Problem in Depth**, Boston: Little Brown and Company, Third Ed.Taylor, I, P. Walton and J. Young(1972). **The New Criminology**, New York: Ginna and Company.
43. Russel Gordon W(1995). **The Social Psychology of Sport**, New York: Springer Verlag.305.
44. Siegel, L(1998). **Criminology**, London: Wads Worth Publishing Company.
45. Takahashi,S(1995)," **An Essay on School Violence and Safety Education in Japan**", Journal of Thresholds in Education, V.21, N.2, PP. 26-28.
46. Wilson, P and Healy.P(1986)."**Graffiti and Vandalism**", A Report To Nsw State Rail Authority.
47. Wilkinson,T(1991), "**Raiders of the Parks**", Journal of National Park